

Івченко І.С., Івченко А.С. Письменник, вчений, педагог
(К.: Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2015. — 262 с.)

Книга висвітлює життєвий та творчий шлях відомого науковця, викладача, письменника, доктора біологічних наук професора Сергія Івановича Івченка (1925—1984). С.І. Івченко у період з 1956 до 1968 рр. плідно працював у відділі дендрології Центрального республіканського ботанічного саду АН УРСР (нині — Національний ботанічний сад імені М.М. Гришка НАН України), у 1968—1971 рр. — у Ботанічному саду імені акад. О.В. Фоміна, а з 1971 р. викладав у Педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова. Був членом Спілки письменників України.

Матеріал у книзі розподілено на 11 розділів (новел). У першому («Рідний край») наведено відомості про місцевість (с. Буди на Харківщині), де пройшло дитинство С.І. Івченка. Навчався Сергій Івченко у сільськогосподарському інституті (нині — Харківський національний університет імені В.В. Докучаєва), а згодом — в аспірантурі при Українському науково-дослідному інституті лісового господарства, яку він успішно закінчив. У 1953 р. йому було присвоєно вчений ступінь кандидата сільськогосподарських наук.

У розділі «Історія і сучасність» автори висвітлили континентальну та материкову моделі, запропоновані С.І. Івченком для дослідження початкових етапів культивування рослин. Сергій Іванович наголошував на необхідності дослідження античного періоду в історії дендрології, зокрема вивченні стародавніх міфів. Деякі з них увійшли до збірки С.І. Івченка «Рассказы о деревьях» (1977). Автор враховував екологічні особливості рослин, виділяючи, зокрема, рослини, які по-різному реагують на забруднення повітря шкідливими речовинами. Проблеми газостійкості рослин досліджував Г.М. Ількун, який працював у ЦРБС з 1957 до 1984 рр. і з яким С.І. Івченко

підтримував дружні стосунки. Багато уваги автори приділили творчості письменників, якими захоплювався С.І. Івченко: М.М. Коцюбинського, С.В. Васильченка, В.С. Короткевича, С. Цвейга, Е.Л. Войнич. Стосунки С.І. Івченка з багатьма письменниками описано в інших розділах книги.

Розділ під назвою «Природознавча новелістика» стосується ботанічної тематики — морфологічних та карпологічних досліджень С.І. Івченка. Проаналізовано низку рослин у контексті історії їх використання.

«Реалізовані і не здійснені задуми» — таку назву має четвертий розділ книги. Описано експедиційні дослідження з метою вивчення плодів рослин. Автори підкреслюють, що перед черговою поїздкою Сергій Іванович вивчав необхідні літературні джерела: регіональні флори, дендрологічні зведення і твори мандрівників та природознавців (І.А. Гильденштедта, С.Г. Гмеліна, К.Г. Коха тощо).

У розділі «Від карпології до географії» висвітлено карпологічні дослідження С.І. Івченка. Особливу увагу він приділяв вивченню плодів лісових деревних рослин, зокрема горобини, осики, тополі, а також рослин середземноморської флори Гірського Криму та узбережжя Кавказу.

Численних колег Сергія Івановича (ботаніків, географів тощо) згадано у розділі «Колеги в науці, освіті, літературі».

У розділі «Методологія природознавчих спостережень» різні напрями методології пов'язано з історичними дослідженнями. Підсумком методологічних розробок став посібник «Ботаніка. Лабораторні заняття з елементами програмування» (1979), який Сергій Іванович підготував у співавторстві з Ю.Я. Єлінім, доцентом Української сільськогосподарської академії (нині — Національний університет біоресурсів і природокористування України) і колегою по кафедрі ботаніки Л.Г. Оляницькою.

Восьмий розділ має назву «Пам'ятні події». Багато уваги приділено улюбленим рослинам С.І. Івченка, описаним у його науково-популярних книгах. Сергій Іванович пов'язував рослини з пам'ятними подіями, зустрічами з людьми, з якими він спілкувався у 1950—1980 рр. Згадано художників, які зробили чудові ілюстрації до його книг, — О.В. Коллі, Г. Савицького, Г.М. Бойка, І.Н. Шаліто, В.В. Бастрикїна.

У розділі «Інтродукція та натуралізація» висвітлено погляди С.І. Івченка на прабатьківщину деревних покритонасінних, питання біологічної редукції (спрощення будови або зникнення органів у зв'язку з втратою їх функцій у процесі еволюції), проблему біогеографічного районування Землі, особливості інтродукції в умовах відкритого та захищеного ґрунту, виявлення регіонів-донорів рослин. Значну увагу приділено науковим установам, які займаються інтродукцією рослин.

Десятий розділ має назву «Сад, інститут, університет». У ньому проаналізовано взаємовідносини С.І. Івченка з видатними письменниками О.Т. Гончаром і М.Т. Рильським. Описано роботу Сергія Івановича над першим великим путівником по ЦРБС «Сад над Дніпром» (1968), який вирізняється високохудожнім стилем викладання матеріалу. Автори відзначають, що Сергій Іванович цікавився історією території, яку нині займає Національний ботанічний сад імені М.М. Гришка НАН України, готував окрему публікацію на цю тему, яку, на жаль, не було надруковано. Значну

увагу приділено роботі з виявлення та дослідження вікових дерев, які мають біологічну, культурну або естетичну цінність. Результатом цієї роботи стало видання «Дерева-пам'ятники» (1967). Описано експедиційні дослідження С.І. Івченка під час його роботи в Ботанічному саду.

Останній розділ «Інституціоналізація і майбутнє» присвячений плідній співпраці С.І. Івченка з ботаніками О.Л. Липою, М.О. Аврориним, П.О. Тимофєєвим та українськими митцями, зокрема зі скульптором І.П. Кавалерідзе. Автори звертають увагу, що Сергій Іванович завжди докладно знайомився з історією установ, в яких навчався і працював, цікавився історією науки, досліджував життя та діяльність В.І. Вернадського. Результати ботанічних і географічних досліджень С.І. Івченка широко використовували викладачі Педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, в якому він плідно працював деканом природничо-географічного факультету.

Книга «Письменник, вчений, педагог» є цікавою для тих, хто цікавиться історією, дендрологією, карпологією, географією рослин, методологією інтродукції, комплексним підходом у природодослідництві. На жаль, відсутній список усіх публікацій С.І. Івченка, як наукових, так і науково-популярних, та основні дати його життя і творчості.

О.Л. РУБЦОВА, Н.В. ЧУВІКІНА,
Національний ботанічний сад
імені М.М. Гришка НАН України